

Stralsundu jako „rebel“, nařídil pruský král Bedřich Vilém III. zabavení jeho pozůstalosti. Jak ukázal Ernstberger, byla to pozůstalost velmi hubená (dva starší vozy, řada svršků, uniforem, bot a knihy), která vynesla po dražbě jen něco mála přes 153 tolarů. To tehdy odpovídalo majetkově nejvšň možností chudšího drobného měšťana, zdaleka však ne možností zámožného měšťana a tím méně šlechtice, kterým Schill titulárně byl. Po pádu Napoleonově dosáhl sice Schillův staršíkův otec rehabilitace cti svého syna, avšak vrácení konfiskované pozůstalosti se již nedočkal.

Autorovo podání je faktografické a objektivistické, bez náznaku snahy zapojit zkoumanou dílčí otázku do širší historické koncepce. Čtenář se tak nedoví přímo, zda autor patří do tábora těch buržoasních historiků, kteří Schillovu činnost podceňují či naopak. Cena Ernstbergovy drobné studie je především v tom, že je založena na starších výpiscích z materiálů vojenského archivu v Postupimi, který propadl na sklonku II. světové války zkáze.

Bedřich Sindelář

Wolfgang Gans Edler Herr zu Putlitz, **Unterwegs nach Deutschland**. Erinnerungen eines ehemaligen Diplomaten. Berlin, Verlag der Nation, 1956, stran 378.

Tato velmi zajímavá kniha, která vyšla do r. 1957 jen v NDR ve čtyřech vydáních a v r. 1957 v ruském překladu v Moskvě, má mezi memoárovou literaturou z prostředí někdejších německých diplomatů a politiků místo opravdu výjimečné. Třebaže baron Putlitz pochází z pruské junkerské rodiny, nechce být ve své knize ani v nejmenším ospravedlňovatelem nacistické éry v Německu, ba právě naopak. Touto svou koncepcí se Putlitz zásadně liší od svých „kolegů“ usazených dnes namnoze v adenauerovské Německé spolkové republice, z jejichž péra vycházejí práce typu takového Ernsta von Weizsäckera (*Erinnerungen*, Mnichov—Freiburg 1950), bývalého nacistického státního sekretáře v ministerstvu zahraničí, nebo paměti někdejšího ministra financí, „kouzelníka“ Hjalmara Schachta (*Mémoires d'un Magicien*, Paříž 1954, sv. 1—2) a jim podobných, kteří tu otevřeněji, tam zase skrytěji — a tím rafinovaněji! — se pokoušeli ospravedlňovat nejen vlastní činnost za nacismu, nýbrž zároveň i celý hitlerovský režim. Putlitzovy memoáry jsou zajímavé kromě jiného také tím, že pocházejí od autora, který dovedl mužně skoncovat se svou minulostí a rozejít se nakonec s třídou, ke které ho poutala rodová tradice mnoha staletí. Jeho kniha je důležitá zejména proto, že místa v německé diplomatické službě byla odedávna výsadou synů ze šlechtických a později i z významných kapitalistických rodin, kteří dnes spojili na život a na smrt svůj osud s adenauerovským režimem a jeho americkými protektory. Tito lidé proto utajují ze své diplomatické minulosti pečlivě všechno, co by mohlo kompromitovat je anebo dnešní západoněmecký režim. — Třebaže řada skutečností z Putlitzových memoárů je dnes již známa odjinud, tu přece jen jeho vývody znamenají jejich další potvrzení a hlubší ověření.

Autor začíná své paměti dozvuky listopadové revoluce v Německu, když se těsně před vánocemi 1918 vrátil z bojů I. světové války do Berlína. Putlitz šel vcelku tradiční cestou pruských junkerských synků, když pak vojenskou blůzu s důstojnickými epoletami zaměnil za frak a cylindr diplomata. Jako diplomat výmarské republiky působil v Polsku, v USA, na Haiti a kromě toho z vlastní zkušenosti měl možnost zevrubněji poznat Francii a zejména pak Anglii. Za nacismu setrval ve službě. Působil nejprve jako německý diplomat v Londýně, později — od května 1938 — přešel do Haagu, odkud pak jako odpůrce nacismu uprchl krátce po vypuknutí II. světové války za dobrodružných okolností přispěním lorda Vansittarta do Londýna.

Putlitz je natolik čestný a upřímný, že nepopírá, že se z počátku dal na krátkou dobu oklamat vnějším pozlátkem některých nacistických hesel. Než poměrně brzo se mu podařilo přijít na kloub bezmezní proradnosti, surové omezenosti a nestoudné zločinnosti nacistického režimu jako celku, s jehož čelnými představiteli měl možnost dostat se do přímého styku při plnění svých úředních povinností. Zajímavá jsou proto místa z Putlitzových pamětí, ve kterých zpodobnil zrádné rysy takových individuí, jako byl Hitler, Goering, Goebbels, Ribbentrop, Rosenberg, Heydrich, Ley a jiní. Zločinná nezodpovědnost a dobrodružnost představitelů systému, který systematicky štvál německý lid do zářuby, příměly německého vlastence a antifašistu Putlitz, že „zradil“ hitlerovské Německo a přešel k „nepříteli“.

Jeho další osudy za války jsou velmi pestré a nejvšň zajímavé. Třebaže Putlitz odešel do emigrace s pevným odhodláním bojovat proti hitlerovskému fašismu, setkal se ke svému zklamání u svých britských přátel s lhovostí. Byl proto po nedlouhém pobytu v Anglii přemístěn na ostrov Jamajku, kde žil více méně v podmínkách internovaného. Odtud se později dostal do Spojených států, kde jej čekal život bezprávného emigranta. Podobně jako

v Anglii, tak i v USA byl nucen pojídat trpký chléb zklamání, ježto americký postoj se od britského valně nelišil, hlavně co se týče plánů na poválečné uspořádání poměrů v Německu. Když se pak Putlitz vrátil po válce do Německa, neměl ještě odvahy vrátit se ke svým příbuzným do sovětského okupačního pásma. Usadil se proto jen v britském pásmu, kde však prožíval časem svá dosud největší životní zklamání. Putlitz se totiž bláhově domníval, že jeho zásluhy v boji proti hitlerismu jej budou kvalifikovat k tomu, aby se mohl aktivně zapojit do budování nového, demokratického způsobu života v Německu. Seznal však při tom, že bývalí exponovaní nacisté seděli již pevně na teplých místech a nadto musel dokonce se zděšením vzít na vědomí, že čelnými představiteli denacifikační komise, jež měla „prověřovat“ Putlitzovu činnost za války, byli — horribile dictu! — někdejší gruppenführer nacistické strany a ještě další esesácký pohlavář, kteří se na Putlitzě dívali jako na „desertéra“. Protože Putlitz se na vlastní oči přesvědčil, že v západním Německu byly německé demokratické síly záměrně potlačovány a naopak, že staří fašisté a militaristé tam opět docházeli podpory, podléhl silné duševní depresi, znova emigroval a přijal britské státní občanství. Avšak ani tento krok jej trvale neuspokojil a třebaže mu západní svět přišel k srdci již od mládí, poznal jako bystrý a přemýšlivý člověk, že „vyrostl ve společnosti, která byla odsouzena světovou historií k zániku“. Po dlouhých letech mučivého hledání a tápání, po těžkých omylech a zklamáních našel znova cestu do své vlasti, tentokrát do Německé demokratické republiky, kde se v r. 1952 trvale usadil a přijal její občanství.

Putlitzovy memoáry dojmají především tím, že jsou vysoce lidským dokumentem o velkém přerodu člověka, kterého — přes četné zábrany třídní a jiné povahy — posléze otřesné a hluboké zážitky za poslední čtvrtstoletí, dále jeho láska k vlasti a víra v lepší příští německého lidu rozvedly s třídou, ze které pocházel. Tento nejvš složitý i bolestný proces mu nakonec umožnil vítězně se prodat, ba probolet k úlevné pravdě.

Pod takovým zorným úhlem je proto potřebí také vidět a chápat omyly a nedostatky, které v Putlitzových vzpomínkách nesporné jsou. To se týká kupř. nesprávného hodnocení a idealisace takových politiků, jako byl Stresemann v Německu nebo Churchill a Vansittart ve Velké Británii. Putlitz nedovedl dále prohlédnout právě jádro neblaze proslulé „politiky nevmešování“ v souvislosti s fašistickým povstáním v třicátých letech ve Španělsku atp. Na druhé straně jsou však zjistitelné nedostatky v Putlitzově knize více než bohatě převáženy jejími nespornými klady. Třebaže autor např. výmarskou republiku ve svých pamětech subjektivně idealisuje, tu zároveň na druhé straně zase svými uvedenými fakty napomáhá objektivně tomu, že odborně školený a kritický čtenář si může učinit konkrétní představu o tom, jak se v lůně výmarské republiky zrodilo pod ochranou trustů a kartelů dračí sémě nacismu, jak dále takoví Huggenbergové a Schachtové, generálové reichswehru, principálové stahlhelmu a jim podobní „objevili“ v prostředí mnichovských pivnic budoucího „vůdce“ a pomohli mu v rozhodné chvíli do sedla.

Otřesně působí Putlitzem citovaný úryvek z důvěrného hlášení Ribbentroppova tajného agenta v Anglii — byl to George Popov — z předmnichovského období, ve kterém čteme: „Pan Chamberlain je zarmoucen a znepokojen tím, že jeho úsilí mít pochopení pro přání Třetí říše dochází v Německu tak malého ocenění. Hitler není nikdy spokojen a pokaždé staví nové a vyšší požadavky. Proto je stále obtížnější učinit britské veřejnosti stravitelnou politiku usmíření. *On, Chamberlain, bude však důsledně trvat na své linii; neboť hitlerovské Německo je nyní, ať již po dobrém či po zlém, silnou hrází proti bolševismu, kterou Anglie nezbytně potřebuje.*“ (4. něm. vyd., str. 209; podtrhl B. S.).

Putlitzovy paměti jsou pro nás cenné a zajímavé obzvláště tam, kde se dotýkají přímo historických událostí naší vlasti, jako např. částečné květnové mobilisace z r. 1938, kde je uveden zajímavý Hitlerův výrok (str. 220), dále jeho výrok z Chebu po obsazení našeho pohraničí na sklonku roku 1938 (str. 230). Přijatelné jsou dále kupř. vysvětleny, z dobré znalosti hry v diplomatickém zákulisí, pohnutky, jež přiměly posléze Sovětský svaz v předvečer II. světové války k dočasnému uzavření smlouvy s Německem (str. 253—254). Neobyčejně cenné a hlavně poučné jsou charakteristiky řady někdejších Putlitzových kolegů, kompromitovaných těžce za nacismu, kteří dnes pracují na klíčových místech adenauerovské státní mašinerie.

Četba Putlitzových pamětí patří k velkým a silným zážitkům. Tuto nejvyšš poučnou a zajímavou knihu ocením nejenom profesionální historik, nýbrž i politik a každý kritický čtenář. Není nejmenších pochyb, že bez Putlitzovy knihy se neobejde žádný zodpovědný moderní historik zabývající se dějními posledních čtyřicet let.

Bedřich Sindelář